
Pääkirjoitus 2.2014

Koulutuksen vaikuttavuus –mitä se oikein on?

Mari Räkköläinen
Opetusneuvos, FT, VTM, SH
Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
(Karvi)
mari.rakkolainen@karvi.fi

Raija Meriläinen
Opetusneuvos, KT, YTM, FM
Koulutuspolitiikan osasto/ammattilinen
koulutus,
Opetus- ja kulttuuriministeriö
raija.merilainen@minedu.fi

Koulutuspolitiikkaa, arviointia ja vaikuttavuutta

Ilahduin, kun minut kutsuttiin toimitamaan *Ammattikasvatuksen aikakauskirjan* teemanumero ammatillisen koulutuksen vaikuttavuudesta. Pyysin mukaan opetus- ja kulttuuriministeriöstä kollegani Raijan, jonka kanssa olemme yhteistyömme lomassa pohtineet koulutuspolitiikkaa ja vaikuttavuutta. Koulutuspoliittinen päätöksenteko lähtee opetus- ja kulttuuriministeriön ohjauksesta, jota meillä on ollut mah-

dollisuus seurata ja olla myös osaltamme vaikuttamassa. Koulutuspoliittisen tahtotilan muuttuminen todellisuudeksi ja sen myötä toiminnan vaikutusten havainnointi, arviointi ja vaikuttavuus ovat arvioinnin ja tutkimuksen kohteita, joilla saadaan näkyväksi tehdyt koulutuspoliittiset linjaukset ja niiden tulokset. Nämä ovat tämän *Ammattikasvatuksen aikakauskirjan* teemat, joita lehden artikkelit ja katsaukset avaavat.

Me molemmat olemme myös tutkineet työstämme nousseita aiheita. Oma tutkimukseni on arviointinäkömyksen muo-

toutumisesta ja koulutuksen arvioinnin paradigman muutoksesta oppimistulosten arvioinnissa (Räkköläinen, 2011). Tutkin koulutuksen arvioinnin vaikuttavuutta ja sitä, miten käsitykset arvioinnin hyödyllisyydestä ja käyttökelpoisuudesta muuttuvat arviointinäkemysten muuttuessa kohti kehittäväää arviointia. Käsitys arvioinnin käyttökelpoisuudesta muuttuu kehittävässä arvioinnissa ja haastaa aiempien arviointisukupolvien näkemyksiä ulkopuolisen arviointitoiminnan hyödyistä ja arviointien perinteisistä luotettavuuskriteereistä. Vaikuttava arviointi johtaa oppimiseen ja sen ehtona on luottamus ja arvioinnin kohteen osallisuus arvioinnissa. Vaikuttavalla arvioinnilla on myönteisiä seuraamuksia arvioinnin kohteena olevaan toimintaan. Todellinen muutos arvioinnin vaikuttavuudessa saadaan vain arvioinnin tarkoitusta kirkastamalla ja osallistumisastetta lisäämällä. Arvioinnin tarkoituksen linjaaminen avoimesti osana koulutuspolitiikkaa on luottamuksen perusta.

Koulutuspoliittinen päätöksenteko, sen toteutuminen ja taustavaikuttajat ovat olleet Raijan tutkimuskohteita (Meriläinen, 2006, 2008, 2011). Koulutuspoliittinen päätöksenteko on Suomessa tapahtunut hitaasti ja varsin suuressa yhteisymmärryksessä, jolloin päätösten vaikuttavuuden arviointi edellyttää sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista tutkimusta. Koulutuspolitiikan vaikuttamistavat muuttuvat ajassa: 1970-luvun komiteatyöskentelystä siirryttiin 1990-luvun kehittämissuunnitelmiin ja hallitusohjelmiin. 2010-luvulla päätöksenteon tahti on nopeutunut muun muassa rakennepoliittisen ohjelman myötä.

Keskeinen koulutuspoliittinen kysymys näinä vuosikymmeninä on ollut ta-

sa-arvon toteutuminen koulutuksessa, kuten koulutuksen saavutettavuus ja oppimistulosten tasa-arvo. Ammatillisen koulutuksen kannalta tämä merkitsi vaatimusta tasa-arvoisista mahdollisuuksista toisella asteella, kuten ylioppilastutkintoon osallistumista ja jatko-opintokelpoisuutta. Toinen vuosikymmeniä mukana ollut teema on yleissivistys, joka tosin yhdistettiin ammatilliseen koulutukseen vasta 1990-luvulla. Sekä ”tasa-arvo” että ”yleissivistys” ovat toimineet perusteluina monille päätöksille. Suomessa tyypillistä on, että koulutuspolitiikan vaikuttajien ryhmä on ollut pieni ja sen jäsenet yleensä tuntevat toisensa. Keskeisiä koulutuspoliittisia vaikuttajatahoja ovat opetusministerit, virkamiehet ja järjestöt. (Ks. Meriläinen, 2008; Meriläinen & Varjo, 2008.)

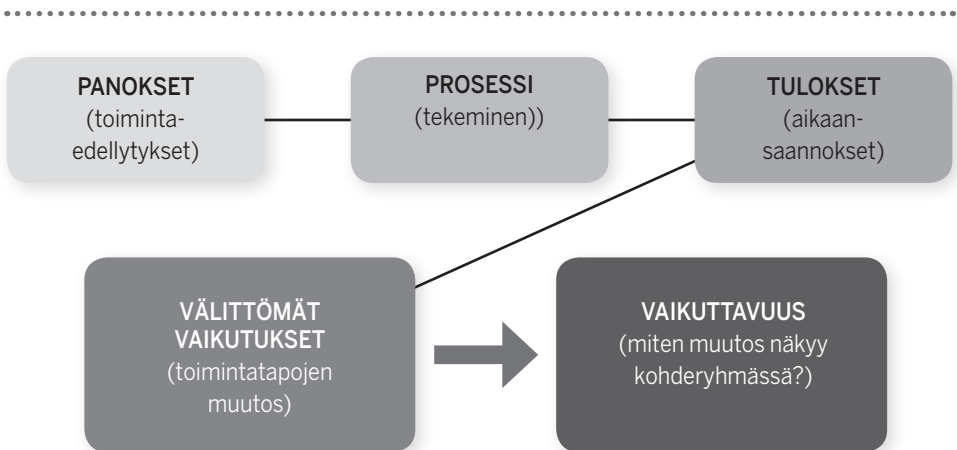
OKKA-säätiön vuosikirjat vuosilta 2008 ja 2011 käsittelivät suomalais-ta koulutuspoliittista todellisuutta, joka on teemana myös tässä aikakauskirjassa. Vuonna 2008 vuosikirja pureutui suomalaiseseen koulutuspolitiikan murrokseen 1990-luvulla ja sen merkitykseen opettajuuden, arvioinnin ja tutkintojen näkökulmasta. Vuonna 2011 julkaistu vuosikirja tarkasteli edelleen toisen asteen koulutuksen kehittämistä ja laadun arviointia 1990-luvulla yleissivistyksen ja koulutuspolitiikan ristipaineissa. Koulutuspolitiikka ja arviointinäkemykset kulkevat rinta rinnan, ja arviointi on osa suomalaista koulutuspolitiikkaa. Kun tarkastustoiminta poistui ja hallintoa hajautettiin 1990-luvulla, arvioinnin ja tutkimuksen merkitys koulutuspoliittisessa ohjauksessa ja päätöksenteossa kasvoi ja arvioinnin paradigma muuttui. (Meriläinen, 2008; Meriläinen & Vuorio-Lehti, 2011.)

Vaikuttavuuden käsite on moninainen eikä siihen ole yhtä täsmällistä määrittelmää. Olen itse viime aikoina jäsentänyt vaikuttavuutta tuloksellisuuden arviointimallin avulla (esim. Räcköläinen, 2014). Malli perustuu ns. muutoksen teorian (theory of change) -viitekehykseen ja ohjelma-arvioinnin (programme evaluation) periaatteisiin (esim. Anttila, 2005; Pawson & Tilley, 1997; Weiss, 1995, 1997). Lähtökohtana on, että vaikuttavuus merkitsee aina muutosta. Muutos, joka on haluttu saada aikaan poliittisilla päätöksillä ja linjauksilla, on vaikuttavuuden arvioinnin kohteena. Muutos liittyy pitkän tähtäimen yhteiskunnallisesti merkittäviin päämääriin, jotka ovat sidoksissa arvoihin ja asenteisiin.

Koulutuspoliittisiin päämääriin pyrkimistä tukee valtakunnallinen kehittämistoiminta, jolle luodaan toimintanedellytykset taloudellisilla ja inhimillisillä resursseilla. Tuloksena syntyy esimerkiksi uudenlaisia palveluita ja pedagogisia malleja. Kehittämistoiminnan välittömät vaikutukset näkyvät lyhyen ai-

kavälin tavoitteiden toteutumisenä, jolloin otetaan käyttöön esimerkiksi jokin kehittämistoiminnan tulos. Vaikutukset ovat silloin tulosten soveltamista, vakiinnuttamista tai siirtämistä toisiin olosuhteisiin. Vaikuttavuuden arviointi sen sijaan edellyttää pitkän aikavälin seurantaa. Vaikuttavuus on muutosta, jolla on seurauksia lopulliseen kohderyhmään, oppilaisiin, opiskelijoihin ja heidän oppimiseen, osallisuuteen, tasa-arvoon tai hyvinvointiin. Vaikuttavuus näkyy myös olosuhteissa, jotka saavat aikaan muutoksia kohti asetettuja päämääriä.

Arvioinnilla on kaksi keskeistä funktiota: Tavoitteena on ymmärtää, mikä kehittämistyössä saa aikaan muutoksia eli miten jokin interventio (toimenpide, järjestely, ratkaisu, linjaus yms.) johtaa muutokseen. Lisäksi arvioitavasta ohjelmasta tai hankkeesta tehdään teoreettisia yleistyksiä, jolloin syntyy uutta tietoa esimerkiksi päätöksenteon tueksi. Vaikutuksia arvioidaan siinä ympäristössä, jossa on tarkoitus saada aikaan muutosta. (Ks. myös Stame, 2004.)

Kuvio 1. Tuloksellisuuden arviointimalli soveltaen muutoksen teorian viitekehystä (Räcköläinen, 2014).

Taustalla on realistinen arviointinäkemys, joka on uusimpien arviointisukupolvien mukaista kontekstiperusteista arviointia, jossa ei pyritä kaiken kattaviin yleisyyksiin, vaan tuloksellisuuden arviointi sidotaan aikaan ja paikkaan sekä interventioihin. Tällöin tärkeintä on tunnistaa niitä prosesseja ja rakenteita, jotka tuottavat (toivottuja) tuloksia ja saavat aikaan muutosta toimintakulttuurissa. Lähtökohtana tässäkin ovat kehittävä arvioinnin periaatteet siitä, että arvioinnin tulee olla hyödyllistä, osallistavaa ja toimintaa kehittävää (esim. Patton, 1997; ks. myös Räcköläinen, 2011).

Koulutuspoliittinen päätöksenteko ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittyminen ovat sekä aika- että paikkasidonnaisia. Suomessa koulutuspolitiikka ja arviointi ovat kulkeneet rinnan 1990-luvulta lähtien ja niiden yhteiselon tulokset tulevat näkyviksi esimerkiksi tila- tuissa arviointitutkimuksissa sekä tässä Ammattikasvatuksen aikakauskirjassa teemanumerossa, jossa on mahdollisuus nähdä väläyksiä siitä, miltä tilanne ”kentällä” vaikuttavuuden näkökulmasta näyttää – kentällä, jossa me opetushallinnon toimijat itsekin pyrimme vaikuttamaan.

Näkökulmia ammatillisen koulutuksen vaikuttavuuteen

Teemanumeron ideana on koulutuspolitiikka, arviointi ja vaikuttavuus ammatillisen koulutuksen näkökulmasta. Haluamme avata vaikuttavuutta sekä ammatillisen koulutuksen kentällä toimivien työn arjessa että ajankohtaisessa tutkimuksessa. Tämän vuoksi lähestyimme mahdollisia kirjoittajia hyvin avoimella kirjoittajakutsulla. Toivoimme, että kukin kirjoittaja tarkas-

teele koulutuksen vaikuttavuutta ja arviointia sekä niissä tapahtuneita muutoksia valitsemastaan itselle läheisestä näkökulmasta. Lähtökohtana oli myös peilata tulevaisuuteen, mikäli se oman artikkelin aiheeseen sopi. Kirjoituksissa toivottiin olevan käytännön esimerkkejä ja empiriaa tai ne voivat olla teoreettisesti aihetta käsitteleviä. Artikkelien lisäksi lehteen oli tulossa myös katsauksia ja haastatteluja.

Nyt käsissämme on teemanumero, jossa on kahdeksan näkökulmaa vaikuttavuudesta. Aloitamme julkaisun referree-menettelyn läpikäyneillä artikkeleilla, joiden tutkimusaiheet liittyvät kansallisten arviointimenetelmien vaikuttavuuteen ja käytettävyyteen, opettajaintiteettiin ammatillisessa opettajankoulutuksessa sekä ammattikorkeakoulun opiskelijoiden osaamisen kehittymiseen. Jatkamme sitten vaikuttavuutta eri näkökulmista tarkastelevilla kirjoituksilla, joissa pohditaan koulutuksen vaikuttavuuden kehittymistä, työelämän ja koulutusrakenteen muutosta, organisaatioiden laatuajattelua, ammattiosaamisen näyttöjen hyötyjä sekä opiskelijoiden kokemuksia ja odotuksia työelämästä.

Koulutuspoliittista todellisuutta aikakauskirjaamme tuovat opetus- ja kulttuuriministeriön toimijat eli virkamiehet, joiden haastattelut kuvastavat muun muassa 2010-luvun nopea tempoista päätöksentekoa.

Artikkelit

Hannele Seppälä (2014) tarkastelee artikkelissaan arviointimenetelmien vaikuttavuutta ja käytettävyyttä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kehittämisen tukena. Artikkelin teoreettisena viitekehysten muo-

dostaa kehittävän arvioinnin periaatteet. Tutkimusaineistona hänellä on meta-arviointi korkeakoulujen teema-arvioinneista. Tutkimusta varten on analysoitu arviointiin osallistuneiden palautelomakkeet. Arviointien vaikuttavuutta peilataan kansallisen arvioinnin keskeisiin periaatteisiin ja tavoitteisiin, joilla tuetaan korkeakouluja tunnistamaan toimintansa vahvuudet, hyvät käytänteet ja kehittämiskohteet. Arviointeihin osallistuneet kokevat itsearvioinnin ja tiedon tuottamisen omasta toiminnastaan hyödyllisenä. Arviointien vahvuutena pidetään kattavaa arviointitietoa, joka mahdollistaa oman toiminnan vertailun kansallisiin tuloksiin. Tutkimus osoittaa, että selkeä ja avoin arvioinnin tavoitteiden ja arviointikohteiden määrittely on välttämätön ehto arviointien vaikuttavuudelle. Meta-arviointi tuotti myös ehdotuksia arviointien kehittämiseksi.

Harri Kukkonen, Annukka Tapani, Hanna Ilola, Maija Joensuu ja Eero Ropo (2014) tarkastelevat artikkelissaan opettajaidentiteetin muotoutumista ammatillisen opettajankoulutuksen aikana. Ammatillisen opettajan osaamisen perustana on vahva substanssisidonnainen osaaminen, työelämän asiantuntijuuden ylläpitäminen ja ohjauksellinen työskentelyote. Opettajuuteen kasvaminen on identiteettityötä, joka perustuu opettajaopiskelijan toimintaan ja merkityksenantoon eri konteksteissa. Tutkimuksen aineistona on neljän opettajaopiskelijan teemahaastattelu. Siirtyminen aiemman ammatin osaajasta ammatilliseksi opettajaksi ei tarkoita vain opettamiseen liittyvien taitojen omaksumista, vaan edellyttää syvällistä identiteetin muotoutumisen prosessia, jossa muun muassa opettajankoulutuksen ohjuskäytännöillä on merkitystä. Artikkelissa jäsennetään identi-

teettityön kannalta keskeiset merkityksenannot ja tuodaan esiin, minkälaisista aineksista opettajaidentiteetti rakentuu. Lisäksi tuodaan esiin opettajankoulutuksen ohjaukskäytäntöjen kehittämiseksi ehdotuksia, joilla voidaan lisätä opettajankoulutuksen vaikuttavuutta opettajan identiteettityössä.

Terveydenhoitajaopiskelijoiden ammatillista osaamista on tutkinut Tiina Mäenpää (2014). Artikkelissa käsitellään opiskelijoiden työelämälähtöisten opin- näyte- ja kehittämistöiden perusteella osaamisen kehittymistä opinnäytetyöprosessin aikana. Tutkimuksen aineistona on opiskelijoiden opinnäyte- ja kehittämistyöt, joihin on tehty sisällönanalyysi. Tutkimuksessa selvitettiin, millaista osaamista opinnäytetyöprosessissa syntyy. Tutkimuksen teoreettisessa viitekeh- yksessä jäsennetään osaamisen käsitettä. Opinnäytetyön prosessissa syntyvä osaamista oli tiedon lisääntyminen, yhteistyöosaaminen kehittyminen, persoonallisuuden kasvu ja terveydenhoitaja- työn olemuksen sisäistyminen. Ammatillisen osaamisen kehittymiseen vaikutti opinnäyte- ja kehittämistöiden työelä- mälähtöisyys. Yhteistyöosaamisen kehity- tymiseen liittyi yhteistyökumppani am- matillisen kasvun tukijana ja yhdysitee- nä työelämään. Työelämälähtöiset opin- näyte- ja kehittämistyöt ovat merkityk- sellinen tapa oppia ammattia sekä muod- dostaa itsestä kuva ammatissa toimijana. Opinnäytetyön myötä tullut tieto koetiin hyödylliseksi tulevassa työssä.

Reijo Laukkanen (2014) tuo kirjoituk- sessaan esiin näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuden käsitteen määrittelyyn ja sen sisällön muuttumiseen. Hänen mukaansa vaikuttavuus tarkoittaa sitä, että koulutus saa aikaan sellaisia tuloksia

ja laajempia vaikutuksia, joihin on pyritty, kuten oppimista, tyytyväisyyttä, työllistymistä tai muuta hyvinvointia. Hän luonnehtii suomalaisen koulutuspolitiikkaa pragmaattiseksi, mikä tarkoittaa, että koulutuspoliittisia päätöksiä on tehty vasta, kun on luotu riittävästi yhteistä näkemystä ja kun kokeilut ovat tuoneet tietoa ratkaisuvaihtoehdoista. Hän tarkastelee myös, miten koulutuksen vaikuttavuus ja laatu ilmenevät ja tuo esiin pohdinnoissaan vaikuttavuuden arvioinnin haasteellisuuden monesta eri näkökulmasta. Teknisten ja akateemisten kysymysten rinnalla tulisi hänen mukaansa arvioida myös, miten koulutus lisää hyvinvointia.

Petri Lempinen (2014) kysyy kirjoituksessaan, miten koulutus muuttuu työelämän muuttuessa ja pystyykö ammatillinen koulutus vastaamaan muutuneisiin osaamistarpeisiin. Hän näkee, että koulutuksen sisältöjä ja menetelmiä tulisi uudistaa. Tiedon nouseminen tärkeäksi tuotannontekijäksi vaatii myös uutta ajattelutapaa. Hän tarkastelee työelämän muutosta ja sen vaikutuksia erilaisten ajankohtaisten selvitysten ja mientöjen avulla. Hän pohtii, mitä koulutukselle tulisi tehdä, jotta se olisi vaikuttavaa työllistymisen kannalta. Näin hän päätyy lopuksi tarkastelemaan koulutuksen ajankohtaista rakenneuudistusta ja tekee ehdotuksia ammatillisen koulutuksen uudistamiseksi. Hän näkee, että Suomen on huolehdittava jo kerran hyvin koulutettujen osaamisesta läpi työuran.

Katsaukset

Jari Kalavainen (2014) tuo esiin kriittisen näkökulman oppilaitosten laatuajatteluun. Hän tarkastelee laatuajattelua oppilaitosorganisaatioissa ja

esittelee useita käytössä olevia laadun arvioinnin ja toimintajärjestelmien kehittämisen malleja ja niiden seurauksia. Hän pohtii, miten käyttökelpoisia yleiset mallit ovat laadun kehittämisessä ja miten olisi mahdollista soveltaa kunkin organisaation tilanteeseen sopivaa toiminnan kehittämisen tapaa. Hän esittelee vaihtoehdoksi toimintaa, reflektiota ja oppimista painottavan laatuajattelun. Tarviin laatuajattelun kehittämistä, jotka mahdollistavat oman toiminnan reflektoinnin.

*Tarvitaan laatuajattelun,
jotka mahdollistavat
oman toiminnan
reflektoinnin.*

Leena Nummelin (2014) tarkastelee koulutuspoliittisesti merkittävän uudistuksen, ammattiosaamisen näyttöjen, vaikuttavuutta koulutuksen järjestäjän näkökulmasta. Hän arvioi, millaista tietoa näytöt ja niihin perustuva kansallinen arviointi tuottaa ja miten sitä voi hyödyntää oppilaitoksessa. Hän näkee ammattiosaamisen näyttöllä olleen selvästi myönteisiä vaikutuksia muun muassa läpäisyyn. Näytöt ovat parantaneet myös opiskelijan arvioinnin laatua. Ammattiosaamisen näyttö toimii osaamisen arvioinnissa koulutuksen järjestäjän näkökulmasta, mutta nostaa esiin jo aiemmissa tutkimuksissa ja kansallisissa arvioinneissa esiin tulleen arvioinnin luotettavuuden haasteen. Kirjoituksessa tulee esiin koulutuksen järjestäjän oman seurannan ja arvioinnin keskeinen merkitys laadun varmistamisessa.

Joonas Pikkarainen ja Anniina Sulku (2014) esittelevät selvityksen, joka koskee nuorten ammattiin opiskelijoiden, ”amisten”, odotuksia työelämästä ja tulevaisuudesta. Se tuo esiin opiskelijoiden kokemukset ammatillisesta koulutuksesta ja toiveet työelämään siirryttäessä. Hyvä työelämä on nuorten mielestä toimivia perusasioita, kuten arvostusta, rehellisyyttä ja lupauksen pitämistä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden usko omaan tulevaisuuteen ja työllistymiseen on luottavainen ja positiivinen. Selvitys kyseenalaistaa ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleviin liitettyjä stereotypioita. Selvityksen tulos on, että ammattioppilaitos valitaan lukion sijaan, koska nuori tietää, mitä haluaa. He arvostavat valintaansa ja ovat ylpeitä oppilaitoksestaan. Suurin osa uskoo, että valittu oma koulutus valmistaa hyvin työelämään. Työelämä tosin toivoo enemmän työelämälähtöisyyttä. Vastavalmistunut nuori puolestaan kaipaa tukea työuransa alussa.

Teemanumeron tekee kokonaisuudeksi kansliapäällikkö Anita Lehiköisen ja ammatillisen koulutuksen vastuualueen johtajan Mika Tammilehdon haastattelut, jotka on toimittanut Markku Tasala. Haastatteluissa pohditaan koulutuksen vaikuttavuuden lisäksi uuden kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen roolia ja ulkopuolisen arvioinnin merkitystä sekä tarkastellaan merkittävää rakennepoliittista uudistusta ja sen merkitystä koulutuksen laatuun ja vaikuttavuuteen.

Lopuksi

Kiitos Ammattikasvatuksen aikakauskirjan toimituskunnalle mahdollisuudesta yhdistää koulutuspolitiikka, arviointi ja vaikuttavuus

ja siitä uutta oppien. Omien ja toisen ajatusten peilaaminen ja sparraaminen on ollut antoisaa ja idearikasta meille ope-tushallinnossa työtään tekeville. Koulutuksen vaikuttavuuden edistämiseksi tarvitsemme aitoa kehittävää arviointia, koulutuspoliittisen päätöksenteon tietoperustan vahvistamista sekä kehittämisen, arvioinnin ja tutkimuksen aitoa vuoropuhelua.

Kiitos kaikille, niin haastateltaville kuin kirjoittajille, ilman teitä tämä julkaisu ei olisi syntynyt. Jokainen artikkeli on saanut meidät keskustelemaan ja miettimään ja siten oppimaan teidän näkemyksistänne. Toivomme ennen kaikkea, että lehti herättää lukijoiden mielenkiinnon ja innostaa luoviin pohdintoihin ammatillisen koulutuksen vaikuttavuudesta.

Lähteet

Anttila, P. (2005). *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Hamina: Akatiimi oy.

Kukkonen, H., Tapani, A., Ilola, H., Joensuu, M., & Ropo, E. (2014). Opettajaidenteetin rakentumisen ai-nekset ammatillisessa opettajankoulutuksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 28–49.

Laukkanen, R. (2014). Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuden aikaansaamisen haasteeseen. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 64–73.

Lempinen, P. (2014). Työelämä muuttuu, entä kou-lutus? *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 74–81.

Kalavainen, J. (2014). Lainattua vai omaa laatua – kriittinen näkökulma oppilaitoksen laatuajatteluun. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 82–90.

Meriläinen, R. (2006). *Toinen aste ja yleissivistys*. Di-dacta Varia 1/2006. Helsingin yliopisto: Soveltavan kasvatustieteen laitos.

Meriläinen, R. (2008). Näkökulma 1990-luvun suomalaiseen koulutuspolitiikkaan kolmen OAJ:n toimi-

jan kautta. Teoksessa R. Meriläinen (toim.), *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla* (pp. 78 – 91). OKKA-säätiön vuosikirja. Saarijärven Offset: Saarijärvi.

Meriläinen, R. (2011). *Valkolakki vai haalarit, vai ko molemmat? Koulutuspolitiikan vaikuttajien näkemykset toisen asteen kehityksestä*. Akateeminen väitöskirja. Superin julkaisuja 1/ 2011. Helsinki: Unigrafia.

Meriläinen, R., & Varjo, J. (2008). Nuorisokoulu osana opetusministeriön visiotyöskentelyä. Teoksessa R. Meriläinen (toim.), *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla* (pp. 64 – 77). OKKA-säätiön vuosikirja. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Meriläinen, R., & Vuorio-Lehti, M. (2011). *Toisen asteen koulutuksen kehittäminen yleissivistyksen ja koulutuspolitiikan ristipaineissa 1990-luvulla*. OKKA-säätiön vuosikirja. Saarijärvi: Saarijärven Offset.

Mäenpää, T. (2014). Terveystoimintajohdajien ammattilaisen osaamisen kehittyminen opinnäytetyöprosessissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 50–63.

Nummelin, L. (2014). Ammattiosaamisen näyttöjen vaikuttavuus ammatillisten oppilaitoksen toimintaan toimielimen puheenjohtajan näkökulmasta. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 91–100.

Patton, M.Q. (1997). *Utilization –focused Evaluation: The new Century Text*. Kolmas painos. Thousand Oaks, CA: Sage publications.

Pawson, R., & Tilley, T. (1997). *Realistic Evaluation*. London: Sage Publication.

Pikkarainen, J., & Sulku, A. (2014). ”Työelämä sä tarviit mua” – mitä ammattioppilaitosten opiskelijat haluavat työltä? *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 101–108.

Räkköläinen, M. (2011). *Mitä näyttöt näyttävät? Luotettavuus ja luottamus ammatillisten perustutkintojen näyttöperusteisessa arviointiprosessissa*. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1636. Tampere: Tampereen yliopisto.

Räkköläinen, M., Frisk, T., Hätönen, H., & Kotimäki, E. (2014). *Laadukkaasta hankkeesta vaikuttavuuteen. Teoksessa Opetustoimen henkilöstön koordinoitunutta 2011 – 2013. Osaamista kehittämässä herkällä korvalla, ennakoivalla otteella ja punnitulla arvopohjalla*. Raportit ja selvitykset 2014:5. Helsinki: Opetushallitus.

Seppälä, H. (2004). Arvioinnit ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kehittämisen tukena. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(2), 12 – 26.

Stame, N. (2004). Theory based Evaluation and Types of Complexity. Evaluation. *The International Journal of Theory, Research and Practice*, 10(1), 58 – 76.

Weiss, C. (1995). Nothing as Practical as Good Theory: Exploring Theory-based Evaluation for Comprehensive Community Initiatives for Children and Families. Teoksessa J.P. Connell, A.C. Kubisch, L.B. Schorr & C.H. Weiss (toim.), *New Approaches to Evaluation Community Initiatives: Volume 1. Concepts, Methods, and Contexts*. Washington, DC: The Aspen Institute.

Weiss, C. (1997). Theory-based Evaluation: Past, Presence and Future. Teoksessa D. J. Rog & D. Fournier (toim.), *Progress and Future Directions in Evaluation* (pp. 41 – 55). New Directions for Evaluation 76. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

